

Socijalna struktura studenata u našoj zemlji i njezina uloga u formiranju inteligencije

Nada Gollner

Kad se raspravlja o inteligenciji, ne smije se mimoći razmatranje i njezine socijalne strukture. Taj je problem od interesa za sve zemlje bez obzira na njihovo društveno uređenje, a u vezi s time i problem strukture studenata na univerzitetima kao budućih intelektualaca. Svako društvo nastoji da se studenti odabiru iz socijalnih kategorija koje će služiti njegovim ciljevima i braniti njegove interese. Na taj način i područje visokog školstva postaje poprištem borbe raznih društvenih kategorija kapitalističkog društva, pa se i raznim mjerama nastoji »nepozvanima« ograničiti pristup u visoko školstvo. Socijalističke zemlje pa tako i naša nastoje otvoriti pristup visokom školstvu što većem broju studenata iz raznih društvenih kategorija, a pogotovo iz redova poljoprivrednika i radnika. Veća zastupljenost studenata iz tih kategorija omogućava da se obrazuje veći broj sposobnih ljudi. Ako se, naime, pretpostavi da je inteligencija kao prirođena sposobnost više ili manje ravnomjerno raspodijeljena na sve društvene kategorije, onda je u interesu zajednice da pristup visokom školstvu omogućí što većem broju ljudi iz raznih socijalnih sredina kako bi dobila što veći broj sposobnih a obrazovanih ljudi.

Sam problem socijalne strukture studenata vrlo je kompleksan. Osnovni faktor, a to je materijalni položaj studenata, koji u većoj ili manjoj mjeri treba da bude sređen kako bi se studij mogao i otpočeti, odnosno započeti studij i završiti, može biti reguliran na nekoliko načina: studente uzdržavaju u potpunosti ili djelomično roditelji ili zajednica. Ako bi se selekciju studenata prepustilo samo onom momentu koji je određen ekonomskom mogućnošću roditelja, onda je vrlo vjerojatno da bi se socijalna struktura naših studenata u svom velikom dijelu formirala na štetu djece poljoprivrednika i radnika, koji često nisu u mogućnosti da svojoj djeci osiguraju visokoškolski studij. Da bi se takva situacija izbjegla, zajednica je poduzela i nadalje poduzima niz mjera u formi neposrednih i posrednih davanja. Neposredna davanja obuhvaćaju stipendije, plaćene studijske dopuste, kredite i dječje dodatke, dok se u posredna ubrajaju dotacije studentskim ustanovama, ulaganja u objekte studentskog standarda, kao što su studentski domovi, Studentski centar, sportski objekti. Naravno da i sami studenti mogu zarađivati, kao npr. putem student-servisa

itd. Pri tome se dakako ne smatra da je na tom planu već učinjeno sve što je moguće i da ne bi takve akcije — prema mogućnostima — trebalo proširivati.

Osim neposrednih materijalnih troškova koji osiguravaju namirivanje dnevnih životnih potreba, studenti — iako je samo obučavanje na visokoškolskim ustanovama potpuno besplatno — ipak imaju troškova oko nabavke udžbenika, pribora, laboratorijskog materijala itd. Pristupačnost univerzitetskom studiju ponekad također onemogućuju nedovoljni kapaciteti pojedinih fakulteta. Stoga, kad nisu u mogućnosti da prime sve kandidate na studij, pribjegavaju npr. kvalifikacionim ispitima. Oni time naravno postizavaju da dobiju kvalitetnije studente, ali to ipak predstavlja izvjesno — doduše zbog objektivnih razloga — ograničenje izbora studija.

Osim materijalne uslovljenosti školovanja na univerzitetu i kapaciteta pojedinih fakulteta, postoji još i niz faktora koji određuju socijalnu strukturu studenata. To se npr. odnosi na društvenu sredinu u kojoj se student rodio i u kojoj je odrastao. Pri tome je u prvom redu odlučan stepen obrazovanja roditelja, koji mu pogotovo ako je ono fakultetsko u velikoj mjeri omogućuju da ostvari težnju za zanimanjem u okviru iste društvene kategorije. Naravno da ima izuzetaka, da djeca mijenjaju društveni sloj u kome su odrasli i prelaze u »niži«, ali su ti slučajevi vrlo rijetki. Za razliku od budućih studenata čiji roditelji i sami žele da im djeca studiraju pa im omogućavaju materijalne i stambene uslove, pružaju obrazovaniji porodični ambijent itd., djeca poljoprivrednika i radnika uglavnom nemaju tih mogućnosti i pogodnosti. Posebno su djeca poljoprivrednika možda ponekad i u situaciji da se u okolini gdje žive moraju izboriti za svoje stavove, da utječu na konzervativna gledanja, da promijene stav okoline prema »gubitku vremena na dugom i neproduktivnom studiju«. A za uzvrat tome mogu da očekuju tek loše ili gotovo nepovoljne, ponekad za život nedovoljne mogućnosti studija. A baš je zato možda prodor ljudi iz tih sredina na visoke nauke s jednog više humanog stanovišta vredniji, te u jednom određenom smislu i kapacitetniji da formira cjelovitu i potpunu ličnost spremniju da se uhvati u koštac sa svim nedaćama života. Poneki se studentski kandidat radničkog porijekla može naći i u situaciji kad su njegovi materijalni uvjeti, odnosno uvjeti njegove porodice povoljni a da roditelji nisu skloni da im dijete pođe na studij. U kolikoj mjeri taj faktor djeluje na formiranje socijalne strukture studenata moglo bi se reći tek na osnovu empirijskog istraživanja. No po svoj prilici bi se pokazalo da ni njega ne treba potcijeniti.

Osim ovih faktora važan je činilac i informiranost kandidata o studiju uopće, kao i o zanimanju za koje ga on osposobljava i kojim će se baviti čitav život. Nužna je također i njegova uvjerenost o potrebi studija, zatim donošenje odluke o odlasku na studij i njegovu otpočinjanju, te upornost da se studij i dovrši. Upravo ova lična komponenta može također u većoj ili manjoj mjeri ovisiti od utjecaja okoline — time što potiče ambiciju pojedinca da stekne visoku školsku kvalifikaciju. Što su, dakle, njegovi lični stavovi prema problemu studija izgrađeniji — a da budu takvi potrebno je uglavnom više djeci poljoprivrednika i radnika, nego onih roditelja s fakultetskom spremom — to će se — može se

pretpostaviti — i socijalna struktura naših univerziteta formirati u korist studenata poljoprivrednog i radničkog porijekla.

Pri razmatranju socijalne strukture studenata neophodno se također osvrnuti i na *motivaciju prigodom izbora pojedinih fakulteta*, pri čemu socijalno porijeklo igra također veliku ulogu. Motivacija opredjeljenja za studij na poljoprivrednom fakultetu može u velikoj mjeri biti određeni poljoprivrednim porijeklom studenata. Djeca liječnika često žele biti liječnici. Naravno, između oba ova slučaja postoji znatna razlika. Dok, naime, u ovom posljednjem ne dolazi do socijalne pokretljivosti, dotle u onom prvom ona postoji, i to u vertikalnom pravcu. Takva uvjetovanost izbora fakulteta društvenom sredinom prilično je snažan faktor koji utječe na formiranje socijalne strukture studenata. Osim ovoga aspekta motivacije pri izboru fakulteta važan je i onaj koji ukazuje da se uglavnom studenti iz drugih socijalnih sredina opredjeljuju za pojedine fakultete unutar grupe tehničkih fakulteta. Razlikuju se po socijalnom porijeklu studenti arhitektonskog fakulteta od onih koji studiraju građevinski, koji će ih kad ga završe više vezati za terenske poslove a manje za projektne biroe (8:77).¹⁾ Možda bi bilo zanimljivo šire istraživanje o motivima opredjeljenja za studij, pa bi se na osnovu dobivenih podataka moglo prema potrebi pokušati pronaći način da se za ona zanimanja koja su eventualno deficitarna provede akcija ukazivanja na njihove karakteristike te da se objasni ljepota i privlačnost onih s kojima nisu uopće ili nisu dovoljno upoznati. Na taj bi se način mogao proširiti krug i ravnomjernije osigurati učešće svih društvenih kategorija u socijalnoj strukturi studenata.

Sva navedena razmatranja ukazala su da nije niti postizavanje visoke školske kvalifikacije bezuvjetno ovisno samo o društvenom položaju roditelja studenata, ali svakako da pri preslojavanju našega društva i pri formiranju naše inteligencije i njezinih kvaliteta ima velikog značenja socijalna struktura naših studenata. A upravo nastojanja zajednica za širim i ravnomjernijim sastavom socijalne strukture predstavljaju jedan od aspekata demokratizacije našeg visokoškolskog sistema. Kao što se prije vidjelo, tendencije zajednice kreću se u pravcu poticanja i davanja mogućnosti onima koji nisu bili ili još uvijek nisu dovoljno brojno zastupani na univerzitetu — da svoju djecu šalju na studij. Potrebu demokratizacije školstva naglašava i inostrana štampa, kako socijalistička (9:208) tako i ponekad kapitalistička, i to ne samo u oblasti visokog školstva (12:15).

I u našoj se zemlji javljaju glasovi koji izražavaju nezadovoljstvo sa socijalnom strukturom studenata. Tako S. Bezdánov (2:1044) konstatira da su djeca iz radničkih porodica uglavnom orijentirana na radnička zanimanja, dok je njihov udio u ukupnom broju studenata na fakultetima, a tako i na visokim školama, krajnje nezadovoljavajući. Oni, naime, zastupaju samo trinaest posto studenata. Što se tiče inteligencije isti autor smatra da naša inteligencija reproducira samu sebe te da se postepeno pretvara u nasljednu inteligenciju. Njihove im porodice, ističe dalje autor, osiguravaju bolje materijalne prilike, sređenije stambene uslove

1) Prvi broj u zagradi označuje redni broj pod kojim se autor nalazi u literaturi na kraju rada. Drugi broj označava stranicu u djelu ili članku u kome se nalazi navedena misao ili podatak.

te »veći obrazovni potencijal porodice, veći društveni ugled itd.« (1:457).

Već i samo ovi ovdje navedeni problemi ukazali su u izvjesnoj mjeri na kompleksnost pitanja socijalne strukture u našoj zemlji te potrebu da se tom pitanju posveti veća pažnja. Savjet Sveučilišta u Zagrebu je pred nekoliko godina (1957) donio zaključak da se na fakultetima osnuju komisije sastavljene od članova savjeta i vijeća koje bi uz ostalo imale zadatak da organiziraju prikupljanje podataka i o socijalnoj strukturi studenata. Međutim, do ostvarenja toga zadatka nije nikada došlo zbog izvjesnih tehničkih problema. To ipak ne znači da je pitanje socijalne strukture studenata izgubilo na važnosti, naprotiv, čini se da bi mu trebalo posvetiti više pažnje. Do tog se zaključka može također doći i na osnovu činjenice što i u literaturi o tom problemu postoji svega nekoliko radova. Na osvrt na socijalnu strukturu studenata nailazi se ponekad, ali u drugom planu, u radovima koji su namijenjeni drugim temama. O pitanju odnosa socijalne strukture studenata i njihovog uspjeha u studiju nije pisano gotovo ništa. Prije nego se prijeđe na prikazivanje socijalne strukture studenata u našoj zemlji bit će iznijeti neki raspoloživi podaci o socijalnoj strukturi studenata u drugim zemljama, a nakon toga će biti više riječi o socijalnoj strukturi studenata u našoj zemlji. Pri tome treba imati u vidu da ti podaci mogu dati samo grubu sliku, a ne mogu poslužiti za usporedbu jer u različitim statističkim dokumentima pojedine kategorije kao što su poljoprivrednici, radnici, službenici itd. nemaju isti smisao.

a) Socijalna struktura studenata u nekim drugim zemljama

Od *vanevropskih zemalja* poznati su podaci za neke države Sjeverne i Južne Amerike, između kojih postoje znatne razlike. Dok, naime, u Sjedinjenim Američkim Državama na fakultetima i visokim školama studira trideset posto djece iz radničkih porodica (2:1044; 1:457), dotle ih u Urugvaju studira svega dva posto, u Čileu četiri posto a u Argentini dvanaest posto (10:1044).

Od *evropskih zemalja* najpotpuniji su podaci za Francusku. Na osnovu ankete koju je godine 1960. izvršio Univerziteti statistički biro u Parizu ustanovilo se da se u Francuskoj zapaža vrlo spora demokratizacija školstva, jer se tokom dvadeset godina postotak studenata radničkog porijekla neznatno povisio (od tri posto na 3,4), dok postotak djece poljoprivrednih radnika stagnira te ostaje niži od jedan posto (15:33). (Poljoprivrednici čine posebnu kategoriju.). A. Sauvy (13:1685) iznosi u decembru 1964. godine da na francuskim univerzitetima studira nešto preko šest posto djece radničkog porijekla te nešto manje od šest posto djece poljoprivrednika.²⁾

Od ostalih zemalja bili su dostupni podaci za Englesku, gdje na fakultetima i visokim školama studira 25 posto studenata iz radničkih porodica, i za Švedsku, gdje studira dvadeset posto (1:457; 2:1044). U Holandiji je prema podacima ankete provedene u školskoj godini 1958/1959. studiralo 23 posto studenata radničkog porijekla te osam posto »iz porodica s oskudnim prihodima« (16:33). U Zapadnoj Njemačkoj je prema podacima iz godine 1964.

2) Po podacima M. Kerševana taj je postotak još manji, tj. dva posto. Bez obzira koji je od tih podataka tačan, oba ukazuju na vrlo slabu zastupljenost te kategorije (7:897).

bilo svega četiri posto studenata iz radničkih porodica (10:1044), a 1965. godine pet posto (1:457; 2:1044).

Od *socijalističkih zemalja* poznati su podaci za SSSR gdje je — vjerovatno školske godine 1964/65. — na fakultetima i visokim školama studiralo 32 posto studenata radničkog porijekla (1:457; 2:1044). Taj podatak predstavlja najpovoljniju socijalnu strukturu studenata između svih poznatih podataka. Za Mađarsku postoji vremenski niz podataka prije i poslije drugog svjetskog rata (3:231). Izraženi u relativnim brojevima podaci pokazuju da je školske godine 1937/38. bilo samo četiri posto studenata iz redova poljoprivrednika i radnika, 1949/50. trideset posto, a 1960/61. trideset i osam posto.

Posebno treba napomenuti američko ispitivanje odnosa socio-ekonomskog statusa i urbaniziranosti *prema uspjehu u studiju* (19:130—137). Zanimljivo je, kako se ističe, da se pri prijemu na studij rijetko otvoreno upotrebljava društvene faktore kao kriterij jer većina visokoškolskih ustanova želi izbjeći prigovor da su kao faktor u odabiranju studenata poslužili klasa, rasa, vjera itd. U vezi s tim, iznosi se dalje, malo je poznat odnos socioloških varijabli prema uspjehu u studiju iako sociološka teorija upućuje na to da takva povezanost postoji. Međutim, analiza podataka dobivenih na osnovu ovoga ispitivanja pokazala je drugačije rezultate. Ustanovilo se, naime, da društvena struktura studenata nije značajno povezana s uspjehom u studiju. Pri tome se također utvrdilo da je uloga socijalne strukture u neku ruku ograničena ocjenom oportuniteti studija, kao i nivoom aspiracija studenata.

b) Socijalna struktura studenata u našoj zemlji

Najprije će se razmotriti socijalna struktura studenata općenito u SFRJ, zatim po univerzitetima, te napokon jedno ispitivanje unutar koga se dotakao i odnos socijalne strukture studenata i uspjeha u studiju.

Ako se usporede podaci iz školske godine 1935/36. i 1938/39. o socijalnoj strukturi studenata u *predratnoj Jugoslaviji* (5:216; 14:244), vidi se da je učešće djece poljoprivrednika i radnika bilo jednako u obje godine (20, odnosno 30 posto). Istovremeno je udio studenata službeničkog porijekla pao od 46 na 38 posto, ali je onaj slobodnih profesija porastao od 17 na 26 posto.

U slijedećoj tabeli izneseni su podaci o socijalnoj strukturi studenata u *novoj Jugoslaviji* od 1951/52. do 1960/61. prema Statističkim biltenima Saveznog zavoda za statistiku (14:244; 8:71 za neke ranije godine). Nakon te godine je Zavod za statistiku promijenio metodologiju te je za 1961/62. i 1962/63. iskazao socijalnu strukturu studenata po zanimanju roditelja, ali u drugačijim kategorijama nego ranijih godina, dok je 1963/64. počeo iskazivati po položaju u zanimanju roditelja. Stoga je vrlo teško provesti bilo kakvu usporedbu, već bi se trebalo pristupiti eventualnim procjenama. Nije poznato da li su, i na koji način takve procjene vršene u saveznim razmjerima.

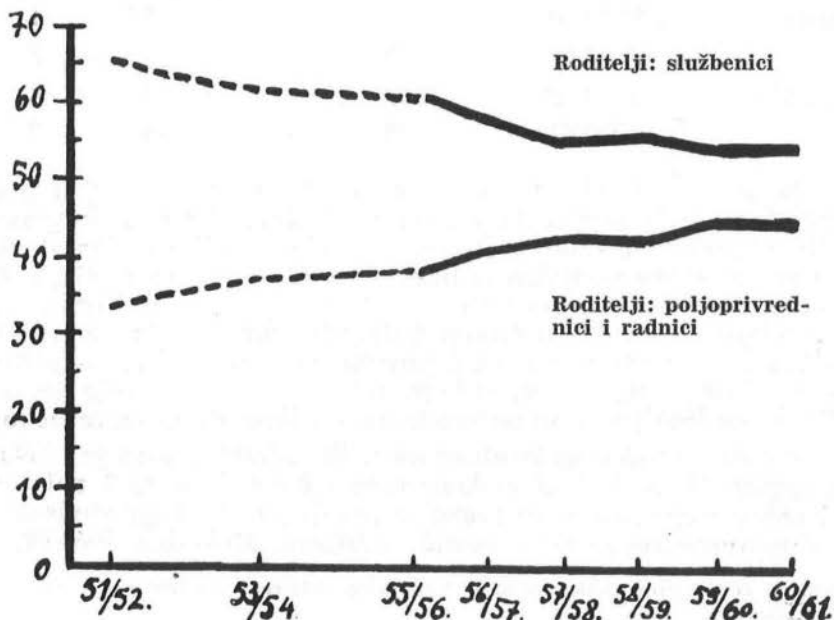
STRUKTURA REDOVNIH STUDENATA SFRJ PO SOCIJALNOM PORIJEKLU I ŠKOLSKIM GODINAMA U POSTOCIMA

Roditelji studenata	1951 /52.	1953 /54.	1955 /56.	1956 /57.	1957 /58.	1958 /59.	1959 /60.	1960 /61.
Poljoprivrednici	19	20	23	24	26	21	20	19
Radnici	8	10	10	11	12	15	13	15
Službenici	52	52	50	49	48	45	40	41
Zanatlije	8	7	7	7	7	5	4	3
Slobodne profesije	3	3	3	2	2	1	0	0

Iz tabele je vidljivo da relativno učešće redovnih studenata poljoprivrednog porijekla raste do školske godine 1958/59. Od te godine taj broj pada. Taj se pad vrlo sporo ali postepeno i dalje nastavlja. Po svoj su prilici tome razlog osim materijalnih uvjeta i različiti sociološki i psihološki motivi. Treba uzeti u obzir i činjenicu da je dio poljoprivrednika stekao izvjesno obrazovanje i prešao u administraciju. U razdoblju od 1953. do 1961. godine pao je i udio poljoprivrednika u ukupnom broju aktivnog stanovništva za 12 posto. Ipak treba uočiti da su godine 1957/58. poljoprivrednici dali preko četvrtinu svih studenata u našoj zemlji.

Konstantno, iako također postepeno, raste u razdoblju od 1951/52. do 1960/61. — s jednogodišnjom malom oscilacijom 1959/60. — i udio studenata radničkog porijekla u općoj socijalnoj strukturi studenata u našoj državi. Oni krajem prikazanog perioda zastupaju nešto manje od jedne šestine sviiju upisanih studenata.

Broj studenata službeničkog porijekla nalazi se počevši od 1951. godine u konstantnom padu. Sigurnom i stalnom padu podvrgnuto je također i učešće studenata iz redova zanatlija i slobodnih profesija.³⁾

3) To nije slučaj za kategoriju »ostali«, koja ovdje nije iskazana.

Odnos kretanja broja redovnih studenata službeničkog porijekla u socijalnoj strukturi na univerzitetima u našoj državi i broja studenata djece poljoprivrednika i radnika zajedno u razdoblju od 1951/52. do 1960/61. prikazan je na grafikonu. Da odnos između tih kategorija bude što reljefniji, obje su kategorije zajedno određene kao 100 posto. Od 1951/52. do 1955/56. su crte isprekidane jer je prikazana tek svaka druga godina.

Iz grafičkog prikaza se vidi da se učešće studenata kojih su roditelji poljoprivrednici i radnici počevši od godine 1951/52. neprekidno povećava, dok posljednje dvije prikazane godine stagnira. Sa studentima službeničkog porijekla je obratan slučaj.

Iz slijedeće tabele može se vidjeti socijalno porijeklo studenata po pojedinim univerzitetima u školskim godinama 1959/60. i 1960/61.

**REDOVNI STUDENTI UNIVERZITETA PO SOCIJALNOM
PORIJEKLU ŠKOLSKE GODINE 1959/60. i 1960/61.
U POSTOCIMA⁴⁾**

Univerzitet		Ukupno studenata kojih su roditelji			
		Poljoprivrednici	Radnici	Službenici	Zanatlije
Zagreb	1959/60.	15	18	37	5
	1960/61.	13	18	42	3
Ljubljana	1959/60.	14	16	43	4
	1960/61.	15	15	47	4
Beograd	1959/60.	23	11	41	3
	1960/61.	22	13	40	2
Sarajevo	1959/60.	22	12	40	1
	1960/61.	20	14	44	2
Skoplje	1959/60.	25	14	41	6
	1960/61.	24	18	40	4

Iz ove tabele vidi se da do najvećih razlika u učešću pojedinih kategorija studenata na univerzitetima dolazi u kategoriji poljoprivrednika a zatim nešto manje i u kategoriji radnika. Razlog je tome različita socijalna struktura pojedinih naših regija, a što naravno ima reperkusija i na socijalnu strukturu studenata. Najviše relativno učešće studenata poljoprivrednog porijekla u obim godinama — a ono jest i iznad jugoslavenskog prosjeka — očituje se na skopskom i beogradskom univerzitetu. Najmanje je ono 1959/60. na ljubljanskom univerzitetu,⁵⁾ a 1960/61. na zagrebačkom.

Postotak studenata kojih su roditelji radnici najveći je 1959/60. na zagrebačkom i ljubljanskom univerzitetu, koji se i nalaze u privredno razvijenijim regijama u zemlji pa su stoga studenti iz te društvene kategorije brojnije zastupani. Međutim, 1960/61. sa

4) Podaci za kategorije »poljoprivrednici« i »zanatlije« dobivene su kombinacijom adekvatnih potkategorija.

5) Na ljubljanskom je univerzitetu školske godine 1962/63. pao broj studenata poljoprivrednog porijekla na devet posto, a radnika (u užem smislu) je ostao šesnaest posto (7:893).

relativno najvećim učešćem radničke djece na čelu su zagrebački ali i skopski univerzitet. Porast industrije i broja zaposlenih radnika te povoljnijih uvjeta za studij omogućili su skopskom univerzitetu da sa zagrebačkim podijeli prvo mjesto u učešću radničke djece u visokoškolskom studiju. Djeca službenika su u obje izvještajne godine najbrojnije zastupana u Ljubljani. Postotak se zanatlija kreće u obje godine između jedan i šest posto.

Prema raspoloživim podacima može se pratiti razvojni put socijalne strukture pojedinih univerziteta. Evo podataka za sarajevski i zagrebački univerzitet:

**SOCIJALNA STRUKTURA REDOVNIH STUDENATA
SARAJEVSKOG UNIVERZITETA OD ŠKOLSKE GODINE
1955/56. DO 1960/61.**

Školska godina	Studenti kojih su roditelji			
	Poljoprivrednici	Radnici	Službenici	Zanatlije
1955/56.	22	11	56	5
1956/57.	25	11	52	6
1957/58.	24	12	52	5
1958/59.	23	13	47	3
1959/60.	20	13	40	4
1960/61.	19	15	41	3

Uočava se polagano ali konstantno povećanje učešća studenata radničkog porijekla, kao i smanjenje broja studenata kojih su roditelji službenici i zanatlije. U školskoj godini 1957/58. primjećuje se neznatno smanjenje studenata koji su djeca poljoprivrednika. Ovdje ponovno dolazi do izražaja činjenica koja je konstatirana i u općoj slici socijalne strukture za čitavu Jugoslaviju. Može se, naime, pretpostaviti da se pad udjela poljoprivrednog stanovništva u ukupnom aktivnom stanovništvu odrazio i ovdje na socijalnu strukturu studenata.

**SOCIJALNA STRUKTURA REDOVNIH STUDENATA
SVEUČILIŠTA U ZAGREBU OD ŠKOLSKE GODINE
1953/54. DO 1964/65.**

Školska godina	Studenti kojih su roditelji			
	Poljoprivrednici	Radnici	Službenici	Zanatlije
1953/54.	14	8	59	8
1955/56.	16	11	54	8
1956/57.	19	11	53	8
1958/59.	15	20	43	6
1959/60.	15	18	37	5
1960/61.	13	18	42	3
1964/65.	10	16	40	2

Napomena: Podaci za 1964/65. godinu, s prethodne tabele, dobiveni su od Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (18:4). U brojevima su sadržani podaci i za umjetničke akademije, visoke i više škole, no postoji mišljenje da se proporcije ne mijenjaju bitno. Procjena odvojenih poljoprivrednika i zanatlija iz zajednički iskazane kategorije poljoprivrednih radnika i zanatlija izvršena je prema odnosima u 1960/61.

U podacima o svim kategorijama dolazi do naoko neobične pojave: sve su, naime, društvene kategorije smanjile svoj dio učešća u socijalnoj strukturi studenata. To je slučaj i s onim kategorijama koje ovdje nisu iskazane s izuzetkom kategorije »nepoznato« koja je od četiri posto u 1960/61. porasla na jedanaest posto u 1964/65. (18:4). Možda se mogu baš »poljoprivrednici« i »radnici« popuniti podacima iz te kategorije. No, naravno, i ovdje ponovno dolazi do izražaja prije već konstatirana vertikalna socijalna pokretljivost i poljoprivrednika i radnika. Ipak, ako se usporedi samo broj studenata kojih su roditelji radnici, vidi se da ih je 1953/54. studiralo svega osam posto, a 1964/65. — i bez korekture iz kategorije »nepoznato« — dvostruko više. Naravno, na osnovu toga podatka ne može se odmah tvrditi da je činjenica povećanog upisa radničke djece odraz stvarne tendencije da se upisuje veći broj studenata. U kojoj je mjeri to razlog ili je čitava pojava odraz promjene socijalne strukture stanovništva moglo bi se ustanoviti na osnovu anketiranja studenata (17:35). Naravno da osim promjena u socijalnoj strukturi studenata poljoprivrednog porijekla na smanjenje broja tih studenata djeluje i opće poskupljenje troškova života, koje je jače pogodilo obitelji s nižim primanjima i počesto većim brojem djece, a takve su ipak u svom većem dijelu porodice poljoprivrednika i radnika. Djeci tih roditelja nije bilo lako doprijeti do studija — to više što se obim stipendija snizio. Ako se uzme u obzir da je udio stipendista u ukupnom broju studenata u SR Hrvatskoj u razdoblju od 1960/61. do 1964/65. pao od trideset jedan na devetnaest posto (18:10), vidi se da su u dvije od tih pet godina upravo fakulteti poljoprivrednih nauka, gdje obično ima najviše studenata poljoprivrednog porijekla, bili na posljednjem mjestu po broju dobivenih stipendija a jedne godine na pretposljednem. Fakulteti društvenih nauka su u tri od pet promatranih godina na posljednjem mjestu a u jednoj na pretposljednem. Međutim, ako se promatra odvojeno Ekonomski fakultet na kome obično studira visoki postotak djece poljoprivrednika i natprosječni postotak djece radnika (8:73), vidi se da je on primio najveći broj stipendija. U svim godinama osim jedne nalazi se na prvom mjestu grupa tehničkih fakulteta gdje obično studira priličan broj studenata radničkog porijekla. (Školske godine 1956/57. na tehničkim fakultetima u SFRJ nalazilo se gotovo 28 posto svih studenata radničkog porijekla (8:75). Ako se imaju u vidu svi ovi momenti, onda se vidi da se i politika stipendiranja nastoji orijentirati u pravcu favoriziranja društvenih kategorija koje su bile više ili manje zapostavljene. Takva se orijentacija ne odnosi samo na stipendiranje nego i na ostale forme direktnih ili indirektnih davanja studentima. Stav o načinu raspodjele različitih vrela materijalne pomoći studentima bio je vrlo jasno izražen i na šestoj sjednici Sveučilišnog savjeta u školskoj godini 1964/65. održanoj 24. aprila 1965. godine: »U svim vidovima utječaja na poboljšanje materijalnog položaja studenata, kad se radi o podjeli bilo stipendija, bilo kredita ili primanja u studentske

domove, nužno je da se osim već uobičajenih kriterija posebno vodi računa iz kakve socijalne sredine potječu kandidati za stipendije i druge oblike pomoći, i kroz to osigurati da pod jednakim uvjetima takvu pomoć dobiju prvenstveno studenti iz radničkih i seljačkih porodica, koji bez takve pomoći ne bi mogli studirati.«

Posebno se treba osvrnuti na jedan rad koji je uz ostalo nastojao ustanoviti odnos između socijalne strukture studenata i uspjeha u studiju. Za razliku od ranije spomenute američke studije radovi isključivo na tu temu u našoj zemlji nisu poznati, no pojednosti se mogu naći obrađene unutar drugih tema. Tako je Katedra za socijalnu psihologiju Filozofskog fakulteta u okviru analize materijalnog stanja studenata i odnosa materijalnog stanja prema nekim drugim aspektima studiranja nastojala u maju 1964. godine na osnovu ankete među studentima utvrditi odnos socijalne strukture i uspjeha u studiju (20:4). Iz pregleda zanimanja oca vidi se da su najviše (40 posto) gubila godinu djeca zanatlija, a zatim djeca radnika (35 posto). Iza njih slijede djeca službenika (29 posto) a tek onda djeca kojih su roditelji poljoprivrednici (23 posto). Najmanje gube godinu djeca roditelja akademskih profesija, koji imaju povoljniju obrazovnu atmosferu u porodici. Iz rezultata ove ankete vidi se da materijalni položaj roditelja nije od presudnog značenja za uspjeh u studiju. To više, istraživači su izveli zaključak »da veoma slabe materijalne prilike djeluju negativno na uspjeh u studiju, ali i da veoma dobre materijalne prilike ne moraju djelovati pozitivno«. Oni su također utvrdili da povezanost između materijalnih prilika i uspjeha u studiju nije općenito tako velika kao što se to često smatra, te da na taj uspjeh utječu i mnogobrojni drugi faktori. Iako se ne može očekivati (8:80) da će u bližoj budućnosti otprilike jedna trećina akademski obrazovane inteligencije biti poljoprivrednog i radničkog porijekla, ipak bi možda neke mjere mogle djelovati da se odgovarajućom akcijom bolje usmjeri i ubrza stvaranje što povoljnije socijalne strukture studenata. Tako bi npr. trebalo planski pristupiti eventualnom pronalaženju talentiranije i sposobnije djece poljoprivrednika i radnika a koje roditelji nisu u mogućnosti da školuju. Naravno da bi u tom smislu trebalo organizirati neke društvene snage. U prvom redu trebalo bi u tom pravcu usmjeriti naše pedagoške radnike. Nastavnici djece mlađe dobi trebalo bi da pruže ne samo što veću podršku učenicima izrazitijih sklonosti i sposobnosti nego i, ukoliko zbog sredine iz koje dolaze nemaju mogućnosti za dalje školovanje, djelovati da se takve mogućnosti pronađu. Nastavnici bi u okviru svoga studija morali dobiti upute o metodama rada koje će im omogućiti djelovanje u tom smislu.

U tom radu mogle bi također vidnu ulogu odigrati i društveno-političke organizacije. One bi, naime, svojim savjetom mogle pomoći pri izboru i ukazivati na talentiraniju i sposobniju djecu iz poljoprivrednih i radničkih porodica koje nisu u mogućnosti da školuju svoju djecu. Takvo bi djelovanje bilo osobito korisno u manjim mjestima i selima gdje ionako postoje manje mogućnosti da se talenti »uoč«. Ono bi u češćem povezivanjem s nastavnicima ne samo utiralo put »otkrivanju« sposobnijih nego bi se na taj način u neku ruku stvorio »fond« iz kojega bi mogao poteći i niz kandidata za visokoškolski studij. U toj akciji može u školama

drugog stupnja pomoći i Savez omladine. Savez studenata bi pak mogao pomoći u pronalaženju marljivih i talentiranijih studenata kojima bi nastavljanje studija zbog nesređenih materijalnih prilika predstavljalo velike poteškoće ili ga čak potpuno onemogućilo.

Zaključak

Na osnovu svega iznesenog mogu se izvesti slijedeći zaključci:

- Da bi se formirala svestranija inteligencija, potrebna je veća zastupljenost djece iz poljoprivrednih i radničkih porodica u socijalnoj strukturi studenata. U procesu pronalaženja sposobnijih učenika i studenata iz tih sredina mogle bi vidnu ulogu imati društveno-političke organizacije.
- Učešće studenata iz navedenih kategorija još uvijek ne zadovoljava, te se treba i dalje povećavati.
- Materijalna osiguranost nije bezuslovni faktor za poboljšanje socijalne strukture studenata.
- Politika stipendiranja treba da dalje razvija pravilnu orijentaciju u pravcu stimuliranja i omogućavanja studija onim studentima iz poljoprivrednih i radničkih porodica koji bez te pomoći ne bi mogli studirati.
- Socijalna struktura studenata nije odlučujuća u postizavanju uspjeha; djeca radnika rjeđe gube godinu nego djeca zanatlija, a djeca službenika češće nego djeca poljoprivrednika. Iz toga također slijedi da materijalne prilike nisu najodlučnije za uspjeh u studiju.

Literatura:

1. BEZDANOV, S.: Obrazovanje — neposredna proizvodna snaga društva. Pedagogija, 1965, br. 4, str. 445—464.
2. BEZDANOV, S.: Obrazovanje proizvođača kao društvena investicija. Socijalizam, 1965, br. 7—8, str. 1035—1053.
3. DEVIĆ, J.: Razvitak i problemi visokog obrazovanja u Mađarskoj. Univerzitet danas, 1961, br. 7—8, str. 229—237.
4. DIMKOVIĆ, B.: Šta je pokazala analiza Školskog veća sociološke grupe studenata sociologije Beogradskog univerziteta. Sociologija, 1963, br. 1—2, str. 144—155.
5. FIAMENGO, A.: Socijalna struktura studenata Sarajevskog univerziteta. Pregled, Sarajevo, 1959, br. 9, str. 214—217.
6. FIAMENGO, A.: Studenti Sarajevskog univerziteta — Pitanje braka posmatrano iz aspekta nacionalne i religiozne pripadnosti i stepena obrazovanja bračnih drugova. Sociologija, 1960, br. 2, str. 54—79.
7. KERŠEVAN, M.: Misli ob socialni strukturi študentov. Teorija in praksa, 1964, br. 6, str. 893—900.
8. MILIĆ, V.: Socijalno poreklo učenika srednjih škola i studenata. Statistička revija, 1959, br. 1—2, str. 43—87.
9. PARIZEK, V.: Demokratizace školství u nás a ve světě. Socialistická škola, 1965—1966, br. 4, str. 208—210.

10. POPOVIĆ, M(iloje): Neki oblici društvenog angažovanja mlade inteligencije danas
Gledišta, 1964, br. 6—7, str. 1039—44.
11. RAŠEVIĆ, M.: Idejni projekat studije Regionalna distribucija studenata umnoženo u Institutu društvenih nauka, Beograd, 6963, 20 str.
12. ROUSSELET, M.: L'extension du recrutement: des élèves d'origine sociale plus variée
Cahiers pédagogiques, Paris, 1964, Januar, str. 15—18.
13. SAUVY, A.: Demokratizacija visoke nastave u Francuskoj
Gledišta, 1964, br. 12, str. 1685—1962.
14. SERDAR, V.: Promjene strukture studenata jugoslavenskih univerziteta u vezi s općim razvojem zemlje
Univerzitet danas, 1962, br. 7—8, str. 236—249.
15. ... Promjene strukture studenata jugoslavenskih univerziteta u vezi s općim razvojem zemlje
Univerzitet danas, 1962, br. 7—8, str. 236—249.
15. ... Socijalno poreklo studenata u Francuskoj
Prosvjetna dokumentacija, 1962, br. 3—4, str. 33.
16. ... Socijalno poreklo studenata u Holandiji
Prosvetna dokumentacija, 1962, br. 5, str. 33.
17. STEIMMAN, Z.: Visoko školstvo u NR Hrvatskoj
izd. Zavoda za statistiku NRH, Prikazi, Zagreb, 1956, 80 str.
18. TRBOVIĆ, V.: Materijalni položaj studenata
elaborat izrađen za potrebe Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu SRH, Zagreb, 1965, 37 str.
19. WASHBURN, N.: Socioeconomic status, urbanism and academic performance in college
Journal of educational research, Madison, 1959, br. 4, str. 130—137.
20. ZVONAREVIĆ, M. i KLJAJIĆ, S. (prikazao A. Bekić): Reperkusije materijalnog stanja studenata pod lupom socijalnih psihologa
Studentski list, br. 18 od 25. 5. 1965, str. 4.

РЕЗЮМЕ

Каждая страна, несмотря на её общественное устройство, заинтересована в адекватном составе и качестве интеллигенции. Поэтому она считает социальный состав студентов. Социалистические страны стараются сделать доступным вход в высшие учебные заведения всё большему числу студентов, принадлежащих различным общественным группам, особенно крестьянским и рабочим рядам. Таким образом открывается возможность образования более широкого круга способных людей. Именно такой подход к социальному составу со стороны нашего общества представляется собой один из аспектов демократизации нашей системы высшего образования.

Формирование социального состава — которое в сущности очень комплексно — зависит от материального положения студентов, от ёмкости каждого факультета, степени образования родителей, среды в которой родился и вырос студент, информирования о занятиях и т. д. Социальное происхождение также играет большую роль при выборе отрасли наук.

После вынесенного обзора некоторых работ и данных о социальном составе студентов в отдельных странах устанавливается, что до сих пор очень мало писано об отношении между социальным составом студентов и их успехами в обучении.

Социальный состав студентов в нашей стране, прежде всего, рассмотрен вообще, т. е. за всю страну, а потом отдельно, по университетам. При этом видно, что в СФРЮ участие студентов, родители которых крестьяне и рабочие, начиная с учебного года 1951/52 непрерывно увеличивается, а в последние два показанные года, т. е. 1961/62 и 1962/63 — в стагнации. Со студентами по происхождению от слушающих — случай обратный: их участие непрерывно уменьшается и в последние два года даже в стагнации, как это можно видеть на нашей таблице. Затем показано сравнение социального состава регулярных студентов пяти югославских университетов, т. е. Загреба, Любляны, Белграда, Сараева, Скопья, и то 1959/60 и 1960/61 года, при чём видно, что различные социальные составы отдельных общественных слоёв имеют отголосок и на социальный состав студентов. На основе расслаженных данных наблюдается за дальнейшим эволюционным путем социального состава студентов Сараевского университета, и то от 1955/56 до 1960/61 года, как и Университета в Загребе от 1953/4 до 1964/65 г.

На основе всего выше изложенного сделаны следующие выводы:

1. Чтобы сформировалась более всесторонняя интеллигенция, всё больше нужно наличие детей крестьянских и рабочих семей в социальном составе студентов. В процессе отыскивания более способных учеников и студентов, принадлежащих этим средам, могли бы сыграть выдающуюся роль общественно-политические организации.
2. Участие студентов из выше приведенных общественных групп всё ещё не удовлетворяет, и его нужно и дальше увеличивать.
3. Материальная обеспеченность не является безусловным фактором для улучшения социального состава студентов.
4. Система стипендий должна и дальше развиваться в направлении стимулирования и давать возможность обучения тем студентам из крестьянских и рабочих семей, которые без этой помощи не могли бы поступить в высшие учебные заведения.
5. Социальный состав студентов не является решающим в достижении успехов в занятиях, дети рабочих теряют учебный год реже, чем дети ремесленников, пока дети служащих чаще, чем дети крестьян. Из этого тоже происходит, что материальные условия не являются самыми решающими за успехи в обучении.

(Перевела на русский Зорица Полич)

SUMMARY

Every country, whatever its social constitution be, has been interested in the adequate composition and quality of intelligentsia. That is why all of them take care about social structure of their students. Socialist countries tend to make that as many students as possible can attend to high schools, and that students be from different social categories, especially those ones belonging to the agricultural and working class. So a larger circle of clever people can get education. And just such an approach of our community to the social structure is one of the aspects of democratization of our high-schooling system.

Forming of social structure -- which is essentially very complex -- depends on the material status of students, on the capacity of faculties, on the level of the education of parents, on the environment wherein a student was born and bred, on the information about studying, etc. Social origin plays also an important role in choosing the branch of study.

After a survey of some works and some information about social structure of students in separate countries has been brought out, the author brings forth that about relations between the social structure of students and their success in schooling has been written too little.

The social structure of students in our country has been considered generally, i. e. for the whole country, and then universities, one by one. It is evident that the number of students whose parents are peasants and workers has been growing up in the SFRY since 1951/52, while in the last two years (1961/62 and 1962/63) the number of those students has been stagnant. The case concerning the students from the official employees' origin is quite different: their number has been constantly decreasing and in the last two years it has been stagnant as one can see out of the graphicone. After that there has been given a survey of the comparison of the social structure of ordinary students of five Yugoslav universities, i. e. in Zagreb, Ljubljana, Belgrade, Sarajevo and Skopje, in 1959/60 and in 1960/61, wherein one can see that the different social structure of our regions has repercussion on the social structure of students as well. On the basis of the available data it has been studied the way of the development of the social structure of the students of the Sarajevo University from 1955/56 to 1960/61 and the Zagreb University from 1953/54 to 1964/65.

On the basis of all that has been brought forth the following conclusions have been made:

-- To from a more universal intelligentsia it is necessary that the number of children of peasants and workers in the social structure of students be larger. In the process of finding out cleverer pupils and students out of those environments, social-political organizations could play a very important role.

-- The partaking of students from the mentioned categories is not yet sufficient and their number should increase.

-- Material basis is not an unconditional factor for a better social structure of students.

--- The policy of giving exhibitions has to develop right orientation in the direction of stimulation the studying for those students from the peasant and workers families who could not study without that help.

-- The social structure of students does not stipulate the realization of success, the workers' children do not fail so often as the children of artisans, and the children of officials oftener than the children of peasants. Out of that we can conclude that material conditions are not the most important factor of the success in schooling.

(Translated by S. Paleček)